

MAFIJA KAO PRIMJER PARALELNE VLASTI: PRIMJER ITALIJE

Mirjana Jurčević *

UDK: 343.341(450):321

343.341(450):342

Primljeno: 6.XII.2010.

Prihvaćeno: 10.I.2011.

Sažetak

Uz formalnu političku vlast koja vodi državu, u Italiji postoji i jedan paralelni oblik vlasti koji ima moć utjecati na sve političke, gospodarske i društvene procese u zemlji. Riječ je o talijanskoj mafiji čija je najveća prednost u odnosu na ostale vrste organiziranog kriminala njena povezanost s državom koja se temelji na sistemu međusobnih usluga i čini osnovu mafijaške moći. U tom smislu bitna je ne samo zaštita od kaznenog progona koju joj te veze pružaju, već i mogućnost utjecaja na različite političke odluke koje mafiji olakšavaju ulazak u legalne sektore talijanskog gospodarstva i crpljenje njegovih sredstava u svrhu povećanja svog kapitala i pranja novca stečenog ilegalnim aktivnostima. Naviknut na njenu prisutnost na svim političkim i gospodarskim područjima, i sâm narod mafiju doživljava kao oblik vlasti, jednako jak ili čak jači od onog državnog, čime se otvara pitanje o još jednoj mogućoj tezi po kojoj mafija u državi predstavlja potpunu vlast. Također, nejasne granice između mafije i politike u Italiji čine mogućom i tezu prema kojoj su mafija i država u Italiji zapravo jedno.

Ključne riječi: mafija, Cosa Nostra, Italija, paralelna vlast, organizirani kriminal

UVOD

Mafija je kriminalna organizacija čiji se „članovi koriste snagom zastrašivanja i *omertòm* koja iz nje proizlazi da bi počinili zločine, da bi na direktan ili indirektan način došli do kontrole ekonomije, koncesija, autorizacija, javnih natječaja i da bi realizirali profit za sebe ili za druge“ (Barresi, 2007.:143). Povezana je s državnim vlastima te ima tendenciju prakticirati državne funkcije. Njeni korijeni nastali su na jugu Italije, najvjerojatnije kao pobuna protiv tiranije stranih vlasti, da bi sredinom 19. stoljeća prerasli u kriminalnu organizaciju. Danas mafijaške organizacije, manje ili više slične talijanskoj mafiji, djeluju diljem svijeta: u Južnoj Americi djeluju kolumbijska i meksička mafija, u SAD-u američka *Cosa Nostra*, u Aziji su aktivne japanske

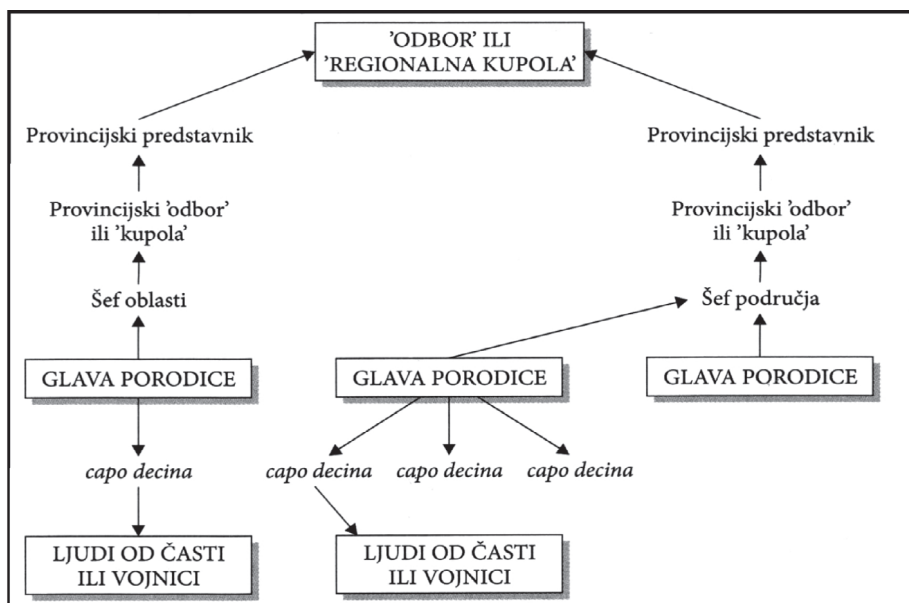
* Mirjana Jurčević (mjurcevic299@gmail.com) je prof. sociologije i talijanskog jezika i književnosti. Rad je sažetak diplomskog rada koji je pod istoimenim naslovom izradila i obranila na Odsjeku za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu u studenom 2010. godine.

Yakuze i kineske *Triade*, na afričkom kontinentu najpoznatija je nigerijska mafija, dok su u Europi najistaknutije ruska, turska, albanska, bugarska te srpska mafija.

OSNOVNE KARAKTERISTIKE TALIJANSKE MAFIJE

Na području Italije djeluje čak pet mafijaških organizacija koje se međusobno razlikuju po strukturi, kriminalnim aktivnostima kojima daju prednost, ali i po utjecaju koji imaju u zemlji. Najsnažnije su, a ujedno i najpoznatije, *Cosa Nostra* sa Sicilije, *Camorra* iz Napulja te *'Ndrangheta* iz Kalabrije, dok su *Sacra Corona Unita* iz Apulije i *Stidda* sa Sicilije ipak nešto slabije organizacije. Da bi se mogli razumjeti opseg i snaga utjecaja mafijine prisutnosti na funkcioniranje talijanske države i društva, bitno je upoznati njene osnovne karakteristike kao i uvjete u kojima je nastala.

Talijanska mafija je dugotrajna i stabilna organizacija i to ponajprije zahvaljujući njenoj čvrstoj horizontalnoj i vertikalnoj strukturi koja podsjeća na onu vojnog tipa.¹

Slika 1.: Shematski prikaz strukture *Cosa Nostre* (Petričić, 2009.:29)

¹ Osnovna jedinica strukture *Cosa Nostre* je obitelj (*la famiglia*) koja djeluje na određenom teritoriju koji se u potpunosti nalazi pod njenom kontrolom. Na čelu obitelji je šef (*capo*) kojem u vođenju obitelji pomažu savjetnik (*consigliere*) i podvođa (*sottocapo*), a ispod njih se nalazi više desetnika (*capodecina*), od kojih svaki vodi jednu grupu od deset vojnika (*soldati*). Mafija uz njih često koristi i suradnike (*associati*), a tu spadaju sve osobe koje nisu formalni članovi organizacije, već povremeno rade za nju. Tri obitelji koje djeluju na bliskom teritoriju zajedno čine jedan *mandamento*, čiji ih vođa, *capomandamento*, predstavlja u glavnom mafijaškom upravljačkom organu, *Kupoli*, osnovanoj 1957. godine po primjeru američke mafije (Marino, 2009.; Paoli, 2003.; Stille, 2007.).

Čvrsta struktura za sobom povlači postojanje niza kompleksnih pravila kojih se strogo mora pridržavati svaki član organizacije, a odstupanje od kojih dovodi do sankcija. Stoga Stille mafijaše naziva „izrazito discipliniranim delinkventima“ (Stille, 2007.: 145). Mafijaška pravila proizlaze iz zajedničkih vrijednosti, od kojih je najvažnija odanost organizaciji, te su većinom vezana uz šutnju, diskreciju i samokontrolu.² Izrazito su funkcionalna za mafiju i omogućila su joj da opstane dugi niz godina kao tajna organizacija o kojoj se prije pojave mafijaških pokajnika zapravo nije imalo gotovo nikakvih informacija. Po tom pitanju zanimljivo je usporediti talijansku mafiju s japanskom *Yakuzama* koje same jednom godišnje policiji predaju popis svojih članova i kandidata te ih obavještavaju o aktivnostima kojima se bave (Glenny, 2008.).³ Za njih je karakteristično i prekrivanje cijelog tijela tetovažama, što je za *Cosa Nostru* nezamislivo, jer ona ne želi ni na kakav način odati identitet svojih članova. Ono po čemu su te dvije organizacije slične jest nastojanje da objasne svoj nastanak i pritom mu daju ideološko opravdanje. Dok se *Yakuze* okreću japanskoj mitologiji, talijanska mafija svoje postojanje legitimira specifičnostima sicilijanske kulture u kojoj je nastala, iz čega proizlazi uzdizanje mafije kao nečeg pozitivnog⁴, vezanog uz tradiciju i ponos na sicilijanski identitet koji je za Sicilijance izrazito bitan pošto su se dugi niz stoljeća nalazili pod vladavinom stranih sila prema kojima su osjećali odbojnost. Uz takav odnos Sicilijanaca prema autoritetu veže se i pitanje *omertè*⁵ koja je izrazito funkcionalna za mafiju jer joj omogućuje počinjenje zločina bez straha od prijave, a time i od eventualne kazne.

Nasilje je glavno sredstvo kojim se mafija koristi, bilo u vidu konkretnog fizičkog nasilja ili u vidu zastrašivanja, a sve u svrhu ostvarivanja svoja dva osnovna cilja, a to su novac i moć, odnosno vlast na određenom teritoriju. Time se mafija ujedno razlikuje od terorizma i gerilskih pokreta koji se također koriste zastrašivanjem. Međutim, njihovi ciljevi su vezani uz želju za promjenom političke vlasti⁶, dok se, za

² Detaljnije o mafijaškim pravilima i vrijednostima vidi u: Dickie, 2004.: 27-34; Paoli, 2003.:111-117; Stille, 2007.:135-140.

³ Kada je 1949. godine u Japanu zakonom uveden limit na broj pravnikâ koji godišnje mogu diplomirati, *Yakuze* su preuzele ulogu pravnikâ te su ih zamijenile u građanskim parnicama, a kasnije i kod sporova vezanih uz transakcije na tržištu nekretnina. Država im je dozvolila otvaranje ureda, jedino im nije dopustila da stavljaju svoje simbole na vrata. Time su *Yakuze* zapravo postale istovremeno i ilegalna i legalna organizacija (Glenny, 2008.).

⁴ U tom nastojanju talijanska mafija je osmislila i određene legende o svom nastanku. Legenda *Cosa Nostru* govori o sekti *Beati Paoli* koja je štitila slabije od okrutnosti bogataša i kažnjavala ih za zlo koje su činili, a za koje bi se inače izvukli nekažnjeni. Ta je legenda slična i onoj koju je osmislila *Camorra* (Ciconte, 2008.).

⁵ „Kategorička zabrana suradnje s državnim autoritetom ili oslanjanja na njegove usluge, čak i kada je netko žrtva zločina“ (Paoli, 2003.:109). Dva su razloga za pridržavanje *omertè*. Pitanje časti jer Sicilijanac mora biti u stanju sâm riješiti svoje privatne probleme (Hess, 1998.; Hobsbawm, 1971.; Mosca, 2005.) te nepovjerenje u vlast vezano uz odbojnost prema autoritetu budući da se Sicilija stoljećima nalazila u rukama stranaca (Ciconte, 2008.; Marino, 2009.; Stille, 2007.).

⁶ Postoje i druge razlike. Kriminalni akti mafije, za razliku od onih gerile i terorizma, ne utječu na široku populaciju niti imaju cilj dugotrajnog teroriziranja. Također, gerila se po karakteru djelovanja i organizacijskim obilježjima (uniforme) ipak smatra prihvatljivim oblikom vojnih djelovanja, dok to nije slučaj kod mafije i terorizma.

razliku od toga, između mafije i politike ustalio jedan poseban odnos koji se temelji na sistemu međusobnih usluga i koji zapravo čini osnovu mafijaške moći jer joj osigurava određeni stupanj društvenog ugleda, kao i značajan utjecaj u zemlji.

NASTANAK MAFIJE: OD POZITIVNOG PREMA NEGATIVNOM FENOMENU

U ostatku Europe nastanak mafije povezan je s promjenama na političkoj sceni osamdesetih godina 20. stoljeća kada komunizam biva zamijenjen kapitalizmom uz potpunu promjenu tržišta. Razdoblje obilježeno ekonomskom nesigurnošću i neučinkovitošću vlada samo je pogodovalo procvatu kriminala i nastanku organiziranih kriminalnih skupina prvo u zemljama bivšeg SSSR-a, a potom i u zemljama bivše Jugoslavije.⁷

Mafija u Italiji nastala je puno prije u potpuno drugačijim povijesnim uvjetima. Njezini korijeni vežu se uz borbu Sicilije protiv tiranije stranih vladara koji su se na Siciliji izmjenjivali tijekom čak osam stoljeća. Odnose se na jedan sloj unutar sicilijanskog društva koji je, uz korištenje nasilja te istovremeno pozivanje na obranu sicilijanske tradicije, mogao utjecati na ostale Sicilijance te time podizati pobune i poticati neposlušnost prema strancima. Stoga neki autori nastanak samog termina mafija povezuju s akronimom slogana „*Morte alla Francia Italia Anela!*“ (Italija priželjkuje smrt Francuske!) koji se povezuje sa sicilijanskom pobunom protiv francuske vladavine⁸. Prema drugoj teoriji radi se o akronimu slogana „*Mazzini Autorizza Furti, Incendi, Avvelamento!*“ (Mazzini dozvoljava krađe, požare i trovanje!) koji je vezan uz tajnu sektu koja se borila za ujedinjenje Italije, a na čijem je čelu navodno bio talijanski domoljub Giuseppe Mazzini (Cambiano 2010.; Hess 1998.; Petričić, 2009.).⁹

Dok se njeni korijeni vežu uz nešto pozitivno, mafija je u smislu prave organizacije nastala nakon ujedinjenja Italije 1861. godine, iskoristivši situaciju u kojoj nova talijanska vlast nije znala kako se postaviti prema otoku koji se do tada nalazio pod vlašću stranaca. Mafija je tada profitirala od državne zbunjenosti i neučinkovitosti te je, zahvaljujući svojem najvrednijem oružju, nasilju, preuzela na sebe jednu od osnovnih državnih funkcija, a to je garantiranje javnog reda (Ciconte, 2008.; Marino, 2009.; Stille, 2007.; Tranfaglia, 2008.). Da bi mogla obavljati tu funkciju, sporadična upotreba nasilja zamijenjena je stalnom i organiziranom, a za daljnji uspjeh i širenje mafije zaslužna je činjenica da je ona postala instrument socijalnog napretka za pripadnike nižih klasa. Ogroman utjecaj koji si je osigurala na Siciliji bio je ključan jer joj je koristio kao važna karta u pregovorima s političkim vlastima koje su se

⁷ O mafiji u ostatku Europe i svijetu vidi u: Glenny, 2008.; Petričić, 2009.

⁸ Na Siciliji je 1282. godine započela pobuna protiv kralja Karla I. Anžuvinskog (vladao Sicilijom još od 1266.) poznata pod nazivom Sicilijanska večernja.

⁹ Više o teorijama o podrijetlu i značenju termina mafija vidi u: Ciconte, 2008.:7-8; Dickie, 2004.: 60-65; Gambetta, 1993.: 136-137; Hess, 1998.: 1-9; Lodato i Travaglio, 2004.: 7

tokom godina izmjenjivale u Italiji te joj je omogućio da odigra bitnu ulogu u svim prijelomnim točkama talijanske povijesti.

TALIJANSKA MAFIJA KAO OBLIK VLASTI

Zahvaljujući specifičnostima kulture u kojoj je nastala kao i načinu na koji se povezala s političkom scenom, mafija u Italiji predstavlja puno više od obične kriminalne organizacije te se njen utjecaj proteže na cjelokupni društveno-politički i gospodarski život Italije.

Mafija kao organizacija ima dva osnovna interesa, a to su ostvarenje što većeg profita i osvajanje moći na teritoriju. Nasilje kao sredstvo za ostvarenje tih ciljeva učinkovito je samo u određenoj mjeri, što je mafija s vremenom prepoznala te se stoga okrenula državi gdje se na temelju sistema međusobnih usluga usko poveжала, pa čak i ispreplela, sa samim političkim vrhom koji upravlja zemljom. Upravo te veze s politikom predstavljaju osnovu mafijaške moći jer zahvaljujući njima mafija, ne samo da je zaštićena od kaznenog progona, već ima snagu utjecati na sve političke odluke koje se donose u državi, omogućen joj je pristup različitim sektorima talijanskog legalnog gospodarstva, te utjecaj na živote privatnih osoba.

Ovisno o opsegu tog utjecaja na društveno-političke i gospodarske procese možemo zapravo govoriti o tri različite teze. Prema prvoj, mafija u Italiji predstavlja paralelni sustav vlasti koji djeluje uz formalnu državu i ima moć utjecaja na državne odluke. Ukoliko se pokaže da je utjecaj mafije veći od onog formalne države, prema drugoj tezi, možemo govoriti o mafiji kao o potpunoj vlasti u Italiji. Također, način na koji se mafija povezala s talijanskom političkom scenom doveo je do situacije u kojoj su granice između mafije i politike nejasne i nevidljive, čime su mafija i država toliko isprepletene da treća teza, u slučaju Italije, izjednačuje mafiju s državom. Stoga je veoma bitno proučiti koliko daleko sežu mafijine veze s političkim strankama i organima vlasti (zakonodavna, izvršna i sudska vlast), koje državne funkcije je mafija na sebe preuzela, u koje gospodarske sektore i u kojoj mjeri se uspješno uvukla, te kakve posljedice to sve ima na funkcioniranje talijanske države, ekonomije i društva.

MAFIJA I TALIJANSKI POLITIČARI

Najveću prednost mafije u odnosu na ostale kriminalne organizacije predstavljaju njene veze sa svijetom politike. Koliko su te veze čvrste ovisi o tome ima li država pasivnu ulogu u vidu prešutnog dozvoljavanja određenih mafijinih kriminalnih djelatnosti ili aktivno surađuje s mafijom i s njom razmjenjuje usluge. Zahvaljujući političkoj protekciji i suradnji, mafija ima moć utjecati na političke odluke koje se donose u zemlji i okretati ih u svoju korist, zagwarantirana joj je nekažnjivost pred zakonom kao i neometano poslovanje vezano, ne samo uz njezine ilegalne aktivnosti,

već i uz njezin ulazak u legalne sektore gospodarstva. Svjesna prednosti upotrebe političkih veze za ostvarenje svojih ciljeva u odnosu na upotrebu nasilja, talijanska mafija se koristi različitim metodama (korupcija, iznuda, prijetnje, pritisci), ne bi li ih uspostavila, a u tome je uspješna zahvaljujući svojoj izrazitoj sposobnosti prilagođavanja aktualnim društvenim, političkim i gospodarskim uvjetima. Stoga su sve vlasti kroz povijest Italije u određenoj mjeri bile povezane s mafijom.

Mafija i Demokršćanska stranka

Prvi važni izbori od nastanka moderne talijanske republike održani su 1948. godine. Na njima je Demokršćanska stranka porazila svog najvećeg suparnika, Komunističku stranku, a iza te pobjede stoji pomoć CIA-e u vidu kupovine glasova i namještanja izbora.¹⁰ Godinu dana prije tih izbora, tokom proslave Praznika rada i proslave pobjede komunista na regionalnim izborima, dogodio se pokolj u talijanskom gradiću Portella della Ginestra.¹¹ Pretpostavlja se da su naručitelji pokolja bili upravo političari iz DC-a, a da se to uspjelo i dokazati vlast te stranke bila bi u potpunosti ugrožena. Situaciju je navodno iskoristila mafija koja je 1950. godine ubila Giuliana, jedinu osobu koja je mogla povezati političare iz DC-a sa zločinom, te je time započeo niz međusobnih usluga na relaciji mafija-država (Lodato i Travaglio, 2004.; Marino, 2009.; Stille, 2007). O povezanosti DC-a i mafije, a time i o mogućoj istinitosti ove pretpostavke, svjedoče sudbine trojice čelnih ljudi te stranke.

Vito Ciancimino je svojedobno obnašao dužnosti guvernera Palerma te komunalnog povjerenika za javne radove, zahvaljujući čemu je mogao namještatati javne natječaje za svoje prijatelje i mafijaše. Naredba za njegovo uhićenje izdana je 3. studenoga 1984. godine, čime je on postao „prvi političar u povijesti Italije uhićen zbog veza s mafijom“ (Ceruso, 2009.:224), a 2001. godine osuđen je na 13 godina zatvora zbog mafijaškog udruživanja i korupcije (Marino, 2009.; Stille, 2007.).

Vita Cianciminu je u stranku doveo političar Salvo Lima koji je nakon Nacionalnog parlamenta u Rimu izabran za Europski parlament u Strasbourgu, a čije se ime u jednom izvješću Antimafijaške komisije spominje čak 163 puta. Ubijen je 12. ožujka 1992. godine, a prema izjavama brojnih mafijaških pokajnika, ubila ga je mafija ne bi li mu se osvetila zbog neispunjenog obećanja vezanog uz ishod Maxiprocesa¹².

¹⁰ Kada je početkom Hladnog rata Italija poprimila veliku stratešku važnost u borbi Zapada protiv komunizma, za SAD je bilo neophodno spriječiti da između dvije tada najjače stranke u Italiji, Demokršćanske i Komunističke, vlast na izborima 1948. godine odnesu komunisti. Postoje dokazi o tajnim operacijama CIA-e u koje je SAD uložio 10 milijuna dolara ne bi li se osigurala pobjeda DC-a (Bilandžić, 2005.).

¹¹ Banda Salvatorea Giuliana izvršila je 1. svibnja 1947. godine pokolj u kojem je život izgubilo jedanaest osoba, dok ih je preko dvadeset i sedam bilo ranjeno (Lodato i Travaglio, 2004.; Marino, 2009.).

¹² Najveće suđenje mafiji u povijesti Italije, koje je započelo 10. veljače 1986. a završilo 16. prosinca 1987. godine, sadržavalo je optužnice protiv 475 mafijaša. Na zatvorsku kaznu osuđeno je 360, a među njima i istaknuti mafijaški *bossovi* kao Michele Greco, Giuseppe Marchese, Salvatore Riina, Giuseppe Lucchese Miccichè i Bernardo Provenzano. Presuda na

Lima je, prema njihovim izjavama, garantirao *Cosa Nostra* da će na Vrhovnom sudu svi mafijaši biti oslobođeni optužbi, no dogodilo se upravo suprotno. Također brojni *pentiti*, među kojima Leonardo Messina, Gaspare Mutolo i Giuseppe Marchese, tokom istraga o mafiji potvrdili su da je Lima bio osoba koja je povezivala mafiju s najviše pozicioniranim političarem te stranke, Giuliom Andreottijem (Lodato i Travaglio, 2004.; Marino, 2009.; Stille, 2007.).

Giulio Andreotti, koji je čak sedam puta obnašao premijersku dužnost u Italiji, 1993. godine našao se na sudu zbog optužbi za suradnju s mafijom. Svjedočanstva brojnih *pentita*, ali i običnih građana, teretila su ga za povezanost s mafijaškim *bossovima* kao što su Frank Coppola, Totò Riina, Stefano Bontate, Pippo Calò, Nitto Santapaola, Andrea Manciaracina i rođaci Salvo. Sud je 23. listopada 1999. godine donio presudu kojom je Andreotti oslobođen svih optužbi zbog nedostataka dokaza. Nakon toga su Prizivni sud 2003., kao i Vrhovni sud 2004. godine, presudili da je ipak dokazano da je Andreotti surađivao s mafijom sve do 1980. godine, dok za sve događaje koji su uslijedili nakon toga nema dovoljno dokaza. Međutim, zločini za koje je njegova krivnja dokazana nalaze se pod zastarom pa Andreotti nikada nije završio u zatvoru.¹³

Suvremena talijanska vlast

Od 2008. godine u Italiji se na vlasti nalazi stranka *Popolo della Libertà* sa Silvijem Berlusconiem na čelu. Berlusconi je aktivan u politici još od 1993. godine kada je osnovao stranku *Forza Italia* s kojom je 1994. pobijedio na izborima. Slijedio je niz promjena na vlasti, a *Forza Italia* je odnijela pobjedu još dva puta, da bi 2008. godine Berlusconi ugasio tu stranku i zamijenio je strankom *Popolo della Libertà*.

Ubrzo nakon dolaska na vlast stranke *Forza Italia* pojavila su se pitanja oko njene povezanosti s mafijom jer su mnogobrojne odredbe i zakoni koje je uvela nedvojbeno išli u korist mafiji¹⁴. Također se pokazalo da su brojni političari iz te stranke održavali kontakte s mafijaškim *bossovima*. Među njima se spominju Nino Mormino, Giuseppe Nobile, Gianfranco Micciché, a najzanimljiviji je slučaj Marcella Dell'Utrija koji je na Prizivnom sudu 2010. osuđen na sedam godina zatvora zbog izvanjske suradnje s mafijaškom organizacijom.¹⁵ Dell'Utri trenutno obnaša dužnost zastupnika u Saboru

Prizivnom sudu donesena je 1989. godine, a 1992. je na Visokom sudu potvrđena prvotna presuda (Stille, 2007.; Turco, 2005.).

¹³ O detaljima s Andreottijevog suđenja vidi: Lodato i Travaglio, 2004.

¹⁴ Promijenjen je zakon o strogim zatvorima te se mafijaškim *bossovima* olakšao kontakt s vanjskim svijetom, a strogi zatvori na otocima Asinara i Pianosa su zatvoreni. Mafijaškim pokajnicima smanjene su beneficije, mnogi su izbačeni iz programa zaštite svjedoka, a vremenski rok u kojem mogu iznijeti sve što znaju i čemu su svjedočili smanjen je na šest mjeseci. Donesena je reforma članka 513 Kaznenog zakona prema kojoj ukoliko *pentito* ne ponovi na sudu ono što je rekao pred tužiteljem, njegova izjava ne vrijedi, te je donesena i reforma članka 192 prema kojoj sudac ne može koristiti kao dokaz izjave više *pentita* koje su dane odvojeno, ali se međusobno preklapaju i nadopunjuju: Lodato i Travaglio, 2004.; Stille, 2007.

¹⁵ O detaljima Dell'Utrijeva suđenja vidi u: Lodato i Travaglio, 2004.

i čeka presudu Vrhovnog suda. Osim činjenice da jedan političar osuđen zbog veza s mafijom i dalje obnaša svoje političke dužnosti, Dell'Utri je zanimljiv i zbog njegova prijateljstva te poslovne i političke suradnje sa Silvijem Berlusconiem, čime presuda Dell'Utriju za sobom povlači i sumnje o mogućoj povezanosti aktualnog talijanskog premijera i mafije.

U prilog tim sumnjama ide činjenica da je sedamdesetih godina 20. stoljeća u Berlusconijevoj vili Arcore kao konjušar bio zaposlen mafijaš Vittorio Mangano. Berlusconi je uvijek tvrdio kako nije znao ništa o Manganovim vezama s mafijom, no Mangano je, osim što je prije dolaska u vilu imao podeblji policijski dosje, također tokom svog rada u vili dva puta uhićen. Postoji i snimka jednog telefonskog razgovora između Berlusconija i Dell'Utrija u kojem Berlusconi javlja Dell'Utriju da mu je netko postavio bombu pred kućom i da sumnja da je riječ upravo o Manganu te se iz razgovora jasno vidi da su i Dell'Utri i Berlusconi znali sve o Manganovim mafijaškim vezama.¹⁶ Pretpostavlja se da je Manganova uloga u vili zapravo bila uloga tjelohranitelja koji je Berlusconi trebao čuvati od moguće otmice. U vilu su ga navodno postavili mafijaši Bontate i Cinà, a Berlusconi se zauzvrat obvezao na plaćanje određenog novčanog iznosa te im je omogućio i pranje novca u njegovim tvrtkama. Tu pretpostavku potkrepljuje i sumnja da je stvaranje Fininvesta financirano mafijaškim novcem¹⁷ (Bentura, 2003.; Ceruso, 2009.; Lodato i Travaglio, 2004.; Lutazzi, 2001.; Stille, 2007.).

Marco Travaglio, poznati talijanski novinar, smatra da su upravo veze s mafijom bile ključne za Berlusconijevu odluku da uđe u svijet politike. Prema njemu, Berlusconi je nakon operacije *Mani pulite*¹⁸ iz 1992. godine postao svjestan da je pobjeda na izborima najbolji način da se zaštiti od mogućeg kaznenog progona ukoliko se otkriju njegove veze s mafijom. Trenutak za ulazak u politiku bio je povoljan i zato što je upravo tih godina, nakon velikog poraza mafije na Maxiprocesu, mafija zahladila odnose s Demokrišćanskom strankom te je imala potrebu za pronalaskom novih političkih suradnika. Travaglio smatra da je te nove suradnike mafija pronašla

¹⁶ Berlusconi u razgovoru bombu opisuje kao jednostavnu, sastavljenu s puno ljubavi i bez namjere da se nekog ubije. Sumnja da ju je postavio Mangano s ciljem da ih obavijesti da je izašao iz zatvora te se smije na Manganov račun kako je neuk pa, umjesto da telefonira ili pošalje pismo, postavlja bombe. Dell'Utri i Berlusconi prisjećaju se i jedne druge bombe, koja je postavljena još dok je Mangano radio za njih, te se šale kako se Mangano ponavlja i kako uopće nije maštovit. Na kraju razgovora Dell'Utri obećaje Berlusconiju da će nazvati mafijaša Gaetana Cinù i raspitati se o bombi. Zanimljivo je da Dell'Utri Cinù zove „Tanino“, a Berlusconi odmah po nadimku zna o kome Dell'Utri priča (Lodato i Travaglio, 2004.).

¹⁷ Zamjenik ravnatelja Talijanske banke, Francesco Giuffrida, istražujući sva novčana ulaganja u Fininvest između 1975. i 1984. godine, nikako nije uspio pronaći izvor za iznos od 113 milijardi tadašnjih lira te se pretpostavlja da se radi o mafijaškom novcu (Lodato i Travaglio, 2004.; Lutazzi, 2001.).

¹⁸ *Mani pulite* ili Čiste ruke naziv je za akciju talijanskog tužiteljstva iz 1992. usmjerenu na političku korupciju. Započela je u Milanu da bi se ubrzo proširila cijelom Italijom. Uhićeni su brojni političari, a među njima i vođa Socijalističke stranke Bettino Craxi. Do 1993. godine trećina članova talijanskog parlamenta bila je optužena za korupciju (Pampanara, 2004.).

upravo u Berlusconiju i njegovoj stranci *Forza Italia*, a svoje mišljenje temelji na iskazima mafijaških pokajnika Spatuzze, Ceremintara i Lo Nigra koji u svojim iskazima povezuju Berlusconija s mafijom i mafijaškim pokoljima između 1992. i 1993. godine¹⁹. Kasnije je na temelju njihovih izjava provedena istraga tužiteljstva u čijem su se središtu nalazili upravo Berlusconi i Dell'Utri, a koja je na kraju arhivirana jer je istekao vremenski rok za njeno provođenje (Lodato i Travaglio, 2004.; Gomez i Travaglio, 2003.; Lutazzi, 2001.).

MAFIJA I TALIJANSKO GOSPODARSTVO

Mafija u svojim poslovima ne djeluje uvijek nužno protupravno. Iznimno je snalažljiva i često se umjesto na nelegalne aktivnosti, oslanja na rupe u zakonu. Stoga je ponekad izrazito teško razlikovati mafijaše od poslovnih ljudi, što ide u prilog mafijinom nastojanju da se prikrije te da pod krinkom potpuno legalnog poslovanja nastavi sa svojim djelovanjem zaštićena od kaznenog progona. Budući da su za donošenje zakona zaduženi političari, za mafiju je bitno povezati se s njima te utjecati na to da zakoni koje oni donesu ili potpuno idu u prilog mafiji ili budu dovoljno nedorečeni da joj olakšaju njihovo zaobilaženje. Da bi ostvarila suradnju s političarima, mafija se oslanja na njihov dobrovoljni pristanak zahvaljujući brojnim koristima koje im mogu donijeti razne korupcijske aktivnosti ili na moć uvjeravanja putem iznuda i prijatnji, kao što je primjerice bio slučaj s mafijaškim pokoljima između 1992. i 1993. godine. O uspješnosti njenih metoda svjedoče primjeri brojnih talijanskih političara za koje je na sudu dokazano da su surađivali s mafijom, a među njima su i ugledni političari s najvišim državnim funkcijama.

Proces mafijina ulaska u legalno gospodarstvo započeo je uz pomoć DC-a u građevinskom sektoru šezdesetih godina 20. stoljeća kada je iznenadni porast stanovništva u Palermu doveo do potrebe za gradnjom novih stambenih četvrti. Svi važni poslovi na javnim natječajima tada su odlazili u ruke mafijaša i konstruktora povezanih s mafijom, kao što su Vassallo, Spatola, Maniglia i grupa grofa Cassina.²⁰ Taj trend u građevini se održao do danas te mafijaške tvrtke i dalje sudjeluju na javnim natječajima na kojima poslove pribavljaju nudeći najniže cijene radova, zastrašivanjem i sabotražom konkurencije ili uz pomoć prijatelja na političkim pozicijama. Građevinski sektor bio je samo početak te danas prisutnost mafije nalazimo u

¹⁹ Niz pokolja kojima su mafijaši navodno htjeli natjerati državu na nove pregovore nakon zahlađenja odnosa s DC-om. Započeli su 23. svibnja 1992. godine ubojstvom poznatog talijanskog tužitelja Giovannija Falconea, nakon čega je ubijen i njegov prijatelj i suradnik Paolo Borsellino. Nakon toga slijedi niz pokolja iz 1993. godine koji se po prvi put odvijaju izvan Sicilije, s metama potpuno netipičnima za mafiju: Paviljon suvremene umjetnosti u ulici Palestro u Milanu (27.6.1993.), Bazilike Svetog Jurja u Velabru i Svetog Ivana Leterskog u Rimu (28.6.1993.), Toranj Pulci u Ulici Georgofili u Firenzi (27.5.1993.). Zadnja postavljena bomba bila je ona na stadionu Olimpico tijekom utakmice Lazio-Roma, koja nikada nije eksplodirala. Nakon toga pokolji naglo prestaju (Gomez i Travaglio, 2003.; Lodato i Travaglio, 2004.; Travaglio, 2009.).

²⁰ Više o Palermu šezdesetih godina 20. stoljeća vidi u: Marino, 2009.; Stille 2007.

čitavom talijanskom gospodarstvu: od zdravstva, banaka, komunalnog sektora, preko kulture, sporta, pa sve do turizma. Način na koji funkcionira to crpljenje talijanske ekonomije najlakše je uočiti na primjeru zdravstva i komunalnog sektora.

Pranje novca u zdravstvu odvija se preko privatnih klinika u vlasništvu talijanskih poduzetnika. Te klinike financiraju se državnim novcem ukoliko dobiju akreditacije, a njihovo odobrenje ovisi o upravnim odborima zaduženima za zdravstvo. Stoga je za poduzetnike, ali i za mafijaše koji u njihovim klinikama peru novac, od neprocjenjive važnosti osigurati da u odborima sjede njima naklonjeni ljudi, u čemu im mogu pomoći njihovi politički sugovornici. Takav je bio slučaj i kada se usred skandala našao sicilijanski političar Salvatore „Totò“ Cuffaro koji je u dogovoru s mafijašem Giuseppeom Guttadaurom namjestio posao u odboru za Domenica Micelijsa, te koji je također bio povezan s poduzetnikom Micheleom Aiellom u čijoj je privatnoj klinici Vila Teresa novac prao Bernardo Provenzano. Aiello je osuđen na 15 i pol godina zatvora zbog veza s mafijom, a Cuffaro je prvo osuđen na pet godina zatvora, da bi mu zatim Prizivni sudu povećao kaznu na sedam godina zatvora. Tužitelji na Vrhovnom sudu zatražili su za njega 28. lipnja 2010. godine kaznu od deset godina zatvora zbog izvanjske suradnje s mafijom (Lodato i Travaglio, 2004.; Santorno, Bianchi i Nerazzini, 2005.).

Osim privatnih klinika velik izvor zarade za mafijaše predstavlja i zbrinjavanje otpada. Svake godine u Italiji se proizvede oko 108 tisuća tona otpada, od čega se 35 tisuća tona zbrine na nelegalan način od strane mafijaških organizacija, a stručnjaci procjenjuju da se radi o zaradi od 15 tisuća milijardi eura (Barresi, 2007.). Postoje dva načina na koji mafija iskoristava problem otpada u Italiji: putem spalionica te putem odlagališta. Kada su u pitanju spalionice otpada, one tokom procesa spaljivanja stvaraju iskoristivu električnu energiju te zato dobivaju velike količine državnog novca u vidu poticaja. Europska unija se s tim poticajima na slaže jer se po pravilima poticaji smiju davati samo u slučaju reciklaže, odnosno ponovne upotrebe otpada, što nije slučaj kod spalionica. Međutim, ukoliko se ukinu državni poticaji, spalionice prestaju biti unosan biznis za mafijaše. Stoga je mafija vršila jak pritisak na Parlament da se ne donesu nikakve izmjene u skladu s napucima Europe, a njen uspjeh u tome zapravo pokazuje koliko je velik njen utjecaj na politiku. Zbog isplativosti rada sa spalionicama mafijaške tvrtke se prijavljuju na sve natječaje vezane uz njihovu izgradnju, a ukoliko na njima izgube, zastrašivanjem i sabotražom uklanjaju konkurenciju, te se često dogodi da natječaji budu otvoreni godinama a da se na njih ne prijavi nijedna legalna tvrtka. Time problem smeća samo raste čime se državi prisiljava da se, u potrazi za terenima za odlaganje nagomilanog otpada, obrati mafiji (kako je primjerice slučaj u Napulju). Na taj način mafija profitira od otpada i putem odlagališta. U želji za uštedom, mafijaškim tvrtkama svoj otpad, osim države, prepuštaju i mnoge talijanske tvrtke. Zaobilaženjem ekoloških i sigurnosnih normi propisanih zakonima stvaraju se brojna divlja odlagališta s katastrofalnim ekološkim posljedicama.²¹ Bitno je naglasiti da mafiji otpad ne prepuštaju samo tvornice

²¹ U svibnju 2010. godine na posjedu talijanske tvrtke Eu.te.co S.r.l. u Mondellu, gradskoj četvrti Palermo, policija je na dva mjesta otkrila zakopani specijalni otpad (***) *Sequestrata*, 2010.). U lipnju 2010. godine u Enni, u blizini gradske bolnice Umberto I, nedaleko od

pozicionirane na jugu Italije, već i one sa sjevera, što potvrđuje da mafija nije samo problem juga nego čitave Italije (Baer, 2010.).

ZAKLJUČAK: UTJECAJ PRISUTNOSTI MAFIJE NA TALIJANSKO STANOVNIŠTVO

S obzirom na utjecaj koji mafija ima u Italiji i samo talijansko stanovništvo mafiju u svojoj svijesti percipira kao oblik vlasti. Pristajanje obrtnika na plaćanje *pizza*²², umjesto da se obrate policiji za pomoć, znači da narod priznaje da su snaga i utjecaj mafije toliko veliki da im se ne mogu suprotstaviti ni državne snage reda, te da priznaje da se vlast nad teritorijem zapravo ne nalazi samo u rukama države, već i u rukama pojedinih mafijaških obitelji. Tome se može pridodati i odbijanje građana da svjedoče na mafijaškim suđenjima, ali i odbijanje samih sudaca da na njima zasjedaju²³. Razlozi su strah od mafijaške odmazde, ali i osjećaj uzaludnosti izlaganja takvoj opasnosti s obzirom na brojne veze koje mafija ima, ne samo s političarima, već i s osobama koje obnašaju policijske i sudske dužnosti u Italiji.²⁴

Utjecaj mafije na život talijanskog stanovništva posebice se primjećuje na jugu zemlje koji je puno siromašniji i nazadniji u odnosu na sjever, te koji je zapravo i kolijevka mafije. Za građane Kampanije, Sicilije i Kalabrije mafija je pitanje svakodnevice budući da nema prostora na kojem se ne susreću njena prisutnost i negativne posljedice. U Napulju su one dovedene do ekstrema. Taj grad se već nekoliko godina bezuspješno bori s problemom otpada čije rješenje mafija ne dozvoljava budući da

naseljenog područja, pronađeno je divlje odlagalište veličine 30 tisuća kvadratnih metara s velikim količinama posebnog i otrovnog otpada (** Enna, 2010.). U isto vrijeme otkriveno je i divlje odlagalište u Bellolampu, brdovitom području iznad Palerma (** Rifiuti, Bello-lampo, 2010.). Česti su i slučajevi brodova potopljenih u talijanskim morima, pretrpanih bačvama koje sadržavaju nuklearni otpad (Giacalone, 2010.).

²² Poznat je slučaj Libera Grassija, poduzetnika iz Palerma, koji ne samo da je odbio plaćati *pizzo*, već je o tome javno govorio na televiziji i preko novina. Mafija ga je ubila 29. kolovoza 1991. godine (Marino, 2009.).

²³ Tijekom priprema Maxiprocesa svi kazneni suci iz Palerma i okolice odbili su predsjedati na suđenju pozivajući se na različite isprike, a jedini sudac koji je bio spreman preuzeti tu dužnost bio je Alfonso Giordano (Stille, 2007.).

²⁴ Policajac Bruno Contrada osuđen je na deset godina zatvora zbog izvanjske suradnje s mafijom (Lodato i Travaglio, 2004.; Stille, 2007.). Giuseppe Ciro, član DIA-e, i Giorgio Riolo, član tajne službe ROS, osuđeni su, jedan na četiri godine i osam mjeseci a drugi na sedam godina zatvora, zbog otkrivanja mafiji detalja vezanih uz policijske akcije (Canepari i Palazzolo, 2007.). Mario Mori, zapovjednik ROS-a, čak se dvaput našao pod istragama zbog sumnje da surađuje s mafijom: prvi put jer je propustio priliku za uhićenje Bernarda Provenzana, a drugi put zbog propusta vezanog uz pretres skrovišta Totò Riine (Lodato i Travaglio, 2004.). Poznat je i slučaj predsjednika Vrhovnog suda Corrada Carnevelea koji nosi nadimak *Ammazzasentenze* („Ubojica presuda“) jer je tijekom svoga rada poništio brojne presude mafijašima pozivajući se na proceduralne pogreške s prethodnih suđenja, a najčešće se radilo o sitnim formalnim greškama (Marino, 2009.; Lodato i Travaglio, 2004.; Stille, 2007.).

otpad predstavlja jedan od glavnih izvora njenih prihoda. Ulice pretrpane otpadom štete zdravlju stanovnika, otežavaju promet, ali i dovode do negativnih posljedica za gradski turizam. Od 2008. godine zbog stalnog pada turističkih rezervacija u gradu su zatvoreni brojni hoteli, hosteli i prenoćišta, a ugostitelji su se složili da je zahvaljujući otpadu 2010. godina bila najgora godina do sada za njihov turizam (Carotenuto, 2008.; Della Pia, 2010.). U prosincu 2010. godine, uoči božićnih i novogodišnjih blagdana, kada je grad trebao biti spreman na dolazak turista, na ulicama je ležalo 2000 tona nepokupljenog otpada (Biondi, 2010.). Osim otpada, izrazito visoka stopa nasilja povezana s mafijaškim organizacijama također čini taj grad manje privlačnom turističkom destinacijom i neprivlačnim životnim prostorom.

Ipak, bitno je naglasiti da se isticanjem mafijine prisutnosti na jugu zemlje stvara privid da je mafija isključivo problem juga Italije, dok je ona zapravo problem koji obuhvaća čitavu zemlju. Zahvaljujući njenoj organiziranosti, snalažljivosti, političkoj protekciji i težnji za ekspanzijom, mafija je odavno prešla granice juga i proširila svoj utjecaj po cijeloj Italiji, ali i izvan njenih granica.

LITERATURA

- ***(2010.) *Enna: la mafia nello stoccaggio dei rifiuti, sequestrata discarica vicino all'ospedale*, access: <http://www.ecodisicilia.com/enna-la-mafia-nello-stoccaggio-dei-rifiuti--sequestrata-discarica-vicino-allospedale.htm>, 30.5.2010.
- ***(2010.) *Rifiuti, Bellolampo e gli interessi mafiosi. I punti critici secondo la commissione*, access: http://palermo.repubblica.it/cronaca/2010/06/10/news/rifiuti_bellolampo_e_gli_interessi_mafiosi_i_punti_critici_secondo_la_commissione-4730393/, 12.6.2010.
- ***(2010.) *Sequestrata discarica di rifiuti pericolosi. Era nascosta nel cantiere di Liga*, access: http://palermo.repubblica.it/cronaca/2010/05/12/news/sequestro_discarica_rifiuti_pericolosi_a_boss_liga-4001327/, 30.5.2010.
- Baer, G. (2008.) *Inchiesta. Crisi di sistema*. access: <http://www.rivistapaginauno.it/crisidisistema.php>, 30.5.2010.
- Barresi, F. (2007.) *Mafia ed Economia criminale. Analisi socio-criminologica di un'economia „sommersa“ e dei danni arrecati all'economia legale*. Roma: EDUP.
- Bentura, S. (2003.) *Sua maestà Silvio Berlusconi*. Capa Presse TV Paris, Francuska, access: <http://video.google.com/videoplay?docid=-8727554755782100571#>, 1.2.2010.
- Bilandžić, M. (2005.) "Tajne operacije CIA-e kao komponenta vanjske politike SAD-a u posthladnoratovskom razdoblju" *Polemos* 8(15-16):231-239.
- Biondi, A. (2010.) *Emergenza rifiuti: a Napoli i funerali del turismo*. access: <http://www.fanpage.it/emergenza-rifiuti-a-napoli-i-funerali-del-turismo>, 15.1.2011.

- Cambiano, R. (2009.) *Da dove viene il termine "MAFIA"?* access: <http://www.politicamentecorretto.com/index.php?news=14251>, 1.11.2010.
- Canepari, C., Palazzolo, S. (2007.) *Doppio Gioco*. Rai fiction i Magnolia, Italija, access: <http://www.youtube.com/watch?v=COizazP9Cm0>, 24.5.2010.
- Carotenuto, P. (2010.) *A Napoli il turismo crolla sotto il peso dei rifiuti*. access: <http://www.loccidentale.it/autore/paolo+carotenuto/a+napoli+il+turismo+crolla+sotto+il+peso+dei+rifiuti.0014567>, 10.1.2011.
- Ceruso, V. (2009.) *Il libro che la mafia non ti farebbe mai leggere. Oltre il muro dell'omertà: le relazioni politiche e le basi culturali dell'organizzazione criminale più potente del mondo*. Roma: Newton Compton editori.
- Ciconte, E. (2008.) *Storia criminale. La resistibile ascesa di mafia, 'ndrangheta e camorra dall'Ottocento ai giorni nostri*. Catanzaro: Rubbettino Editore.
- Della Pia, C. (2010.) *Napoli: turismo a picco per l'emergenza rifiuti, Capodanno nero*, access: <http://www.newnotizie.it/2010/12/29/napoli-turismo-a-picco-per-lemergenza-rifiuti-capodanno-nero>, 15.1. 2011.
- Dickie, J. (2003.) *Cosa Nostra: A History of The Sicilian Mafia*. New York: Palgrave Macmillan.
- Gambetta, D. (1993.) *The Sicilian Mafia: The Business of private protection*. SAD: Harvard University Press.
- Giacalone, R. (2010.), *Rifiuti tossici: due navi affondate vicino Trapani ed il patto mafioso*, access: <http://castelvetranoselinunte.it/rifiuti-tossici-due-navi-affondate-vicino-trapani-ed-il-patto-con-i-mafiosi/4053/>, 12.6.2010.
- Glenny, M. (2008.) *Mcmafija: Kriminal bez granica*. Zagreb: Naklada Ljevak
- Gomez, P., Travaglio, M. (2003.) *Berlusconi*. Torino: Ufficio Parlamentare dell'on. Gianni Vattimo.
- Hess, H. (1998.) *Mafia and mafiosi: Origin, Power and Myth*. London: C.Hourst & Co. (Publishers).
- Hobsbawm, E. J. (1971.) *Primitive rebels*. London: Manchester University Press.
- Lodato, S., Travaglio, M. (2004.) *Intoccabili: Perché la mafia e al potere*. Milano: Biblioteca Univ. Rizzoli.
- Lutazzi, D. (2001.), *Satyricon: Intervista a Marco Travaglio: 14.3.2001*, Rai Due, Italija, access: <http://www.youtube.com/watch?v=4N6sjk-HiAQ>, 5.2.2010.
- Marino, G. C. (2009.) *Storia della mafia. Dall'"onorata società" a Cosa nostra, la ricostruzione critica di uno dei più inquietanti fenomeni del nostro tempo*. Roma: Newton Compton editori.
- Mosca, G. (2010.) *Che cosa è la mafia?* SAD: Kessinger Publishing Company.
- Pamparana, A. (2004.) *Mani pulite*. Clemi Cinematografica, Italija. access: <http://www.youtube.com/watch?v=sRrdIZLRwZw>, 24.1.2011.
- Paoli, L. (2003.) *Mafia brotherhoods: organized crime, Italian style*. New York: Oxford University Press.
- Petričić, D. (2009.) *Hrvatska u mreži mafije, kriminala i korupcije*. Zagreb: Argus media d.o.o.

- Santoro, M., Bianchi, S. M., Nerazzini, A. (2005.) *La Mafia è bianca*. All production, Italija, access: <http://www.youtube.com/watch?v=bpiyiMpa1r8>, 13.5.2010.
- Stille, A. (2007.) *Nella Terra degli infedeli. Mafia e politica*. Milano: Garzanti Libri.
- Tranfaglia, N. (2008.), *Perché la mafia ha vinto. Classi dirigenti e lotta alla mafia nell'Italia unita (1861-2008)*. Torino: UTET libreria.
- Travaglio, M. (2009.) *Passaparola: La mafia non esiste, Berlusconi e Dell'Utri invece si*, www.beppegrillo.it, access: http://www.beppegrillo.it/2009/11/passaparola_lun_45/index.html, 1.4.2010.
- Turco, M. (2005.) *In un altro paese*. RAI, Italija, access: <http://www.youtube.com/watch?v=JaxPQPnq15w>, 20.5.2010.

MAFIA AS AN EXEMPLE OF A PARALLEL GOVERNMENT: THE CASE OF ITALY

Mirjana Jurčević

Summary

Besides the formal administration, there is a parallel form of government in Italy with the power to influence all political, social and economic processes of the country. This is the Italian mafia whose biggest advantage in comparison to the other forms of organized crime is its connection to the State based on a system of mutual favors. Relations with the State form the basis of mafia power providing it not only protection from legal prosecution, but also the ability to influence various political decisions that facilitate the entry of the mafia in the legal sectors of Italian economy and make it possible for it to drain its resources in order to increase mafia's capital and launder money gained by illegal activities. Accustomed to its presence in all political and economic areas, the society itself perceives mafia as a form of government just as strong or maybe even stronger than the State, which raises additional question, the one about another possible thesis according to which the mafia in Italy presents full power. Also, blurred boundaries between the mafia and politics enable the thesis according to which the mafia and the government in Italy are actually the same thing.

Keywords: mafia, Cosa Nostra, Italy, parallel government, organized crime